

УДК 342.951

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Ломакіна І.Ю.

Білоцерківський національний аграрний університет

Необхідність у ефективності державного регулювання сільського господарства обумовлюється і тим, що держава несе відповідальність за забезпечення нормальних соціальних умов для своїх громадян, за забезпечення громадян продовольством та іншими сільськогосподарськими товарами у достатній кількості та відповідній якості, за захист прав та інтересів виробників та споживачів продовольства.

Ключові слова: ефективність, державне регулювання, сільськогосподарське виробництво, заохочення, стимул, аграрний сектор.

Ефективність державного регулювання сільського господарства можна визначити як результативну характеристику його дії, яка свідчить про здатність вирішувати відповідні соціально-правові проблеми. Ефективність державного регулювання сільського господарства забезпечується такими факторами, як: а) ефективність законодавчого забезпечення; б) ефективність виконавчо-розпорядчої діяльності, що забезпечує конкретизацію норм закону на підзаконному рівні; в) ефективність діяльності щодо застосування положень закону спеціальними суб'єктами.

Сучасний аналіз стану розвитку сільського господарства свідчить, що ефективність аграрної політики є низькою. Так, рівень безробіття та продовольчої безпеки за нинішніх умов є загрозливим для України. Досягнення зазначеної в законі мети як критеріїв ефективності аграрної політики є можливим лише за умови відповідного рівня розвитку сільськогосподарського виробництва.

С.І. Марченко, досліджуючи організаційно-правові питання державної підтримки товарного сільськогосподарського виробництва, до критеріїв ефективності сільськогосподарського виробництва вважає за необхідне віднести забезпечення екологічної рівноваги (екологічної безпеки), адже за допомогою екстенсивного методу виробництва можна досягти високих економічних результатів,

але навряд чи таку діяльність можна оцінити як ефективну [1, с. 11]. Погоджуючись з цим, вважаємо що цю тезу цілком можна застосувати і до відносин в сфері державного регулювання сільського господарства. Оскільки закріплений в статті 16 Конституції України обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу визначає спрямованість державного регулювання сільського господарства та передбачає серед інших заходів і екологізацію сільськогосподарського виробництва. Також державно-правове регулювання сільського господарства має на меті дотримання аграрного законодавства, попередження аграрних правопорушень та захист прав громадян.

Заохочення (стимул) нині є найбільш поширеним способом державного регулювання сільськогосподарства. В буквальному розумінні слово «стимул» – означає те, що викликає зацікавленість у здійсненні чого-небудь; спонукальна причина до здійснення чогось; заохочення, поштовх, імпульс [2, с. 393]. У юридичній літературі стимул і стимулювання розглядаються як спонукальні чинники (позитивного і негативного характеру) [3, с. 19]. До них зараховують відповідні інтереси суб'єктів [4, с. 50]. Тобто, стимулювання являє собою сукупність заохочувальних форм, видів від-

повідальності, інших чинників, які спонукають відповідних суб'єктів до належної діяльності.

В юридичній літературі сформувався два підходи до розуміння стимулювання [5, с. 205-206; 6]. Відповідно до вузького розуміння – стимулювання – це лише заохочення, оскільки покарання та заохочення суттєво відрізняються способами впливу на волю і свідомість людей. Стимулювання в широкому розумінні охоплює єдність двох відносних протилежностей: заохочення та відповідальності. В процесі досягнення мети стимулювання вплив на суб'єктів правовідносин може здійснюватись як шляхом заохочення, так і притягненням до відповідальності.

Характеризуючи правові стимули і обмеження, важливе значення має потенційний рівень їх ефективності. Заохочення, інші правові стимули є більш ефективними, ніж покарання та обмеження. Вища ефективність стимулів порівняно з обмеженнями пояснюється тим, що потяг до заохочення (стимулу) є сильнішим від потягу уникнути покарання (обмеження). Через це стимули (переважно заохочення) діють ефективніше, ніж обмеження, адже вони стоять ближче до творчої природи людини. Тому магістральним шляхом перебудови правового регулювання сільського господарства має стати орієнтація на правостимулюючі засади, на функцію розвитку, яка може забезпечити поступальний рух суспільства.

В сучасних умовах реформування аграрного сектору економіки, переходу до багатокладності форм власності та господарювання змінилися сфера та методи державного впливу на діяльність суб'єктів сільськогосподарських правовідносин. Поряд з традиційними обмежувальними засобами, все більше використовуються мотиваційно-стимулюючі механізми, які знаходять своє вираження у відповідних юридичних нормах. Заходи, які використовуються органами державного регулювання для підвищення ефективності аграрного виробництва, в більшості по своєму змісту є економічними [7, с. 185].

Діяльність в сфері матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників має управлінський аспект, і може бути ефективною за умови функціонування відповідної системи органів, основним завданням яких є здійснення матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників [8, с. 192].

З метою прискорення формування інфраструктури аграрного ринку, створення умов для зростання ефективності виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції та продовольства, сприяння розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки Указом Президента України «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку» від 6 червня 2000 року передбачено створення у сільських населених пунктах мережі кредитних спілок, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, інших суб'єктів господарювання, що здійснюватимуть забезпечення сільськогосподарських товаровиробників матеріально-технічними ресурсами, а у кожному районі – створення торгових домів, оптово-роздрібних магазинів фірмової торгівлі підприємств, що виробляють мінеральні добрива, засоби захисту рослин, пально-мастильні матеріали, за-

пасні частини для сільськогосподарської та іншої техніки, сільськогосподарський інвентар тощо [9].

На сучасному етапі ефективність організаційно-правових форм матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників законодавчо не закріплено. Як правило, вони визначаються щорічно, на рівні підзаконних нормативно-правових актів. При цьому, внаслідок кризових явищ в сільському господарстві, спостерігається тенденція до частоті зміни організаційно-правових форм матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників та застосування командно-адміністративних заходів.

В юридичній літературі до нових форм матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників відносять: а) залучення кредитних коштів на придбання необхідних матеріально-технічних ресурсів; б) упровадження лізингових відносин; в) створення машинно-технологічних станцій і загонів; г) створення обслуговуючих кооперативів; д) наявність підприємств з матеріально-технічного забезпечення товаровиробників АПК, заснованих на приватній власності [10, с. 5].

На сучасному етапі створення сприятливих умов для виробників матеріально-технічних ресурсів для АПК на законодавчому рівні закріплено лише в галузі машинобудування. Заходи державного стимулювання виробників засобів хімізації, пально-мастильних матеріалів та інших матеріально-технічних ресурсів визначені на підзаконному рівні, як правило, мають тимчасовий характер і полягають у зниженні діючих тарифів на транспортне перевезення зазначених матеріально-технічних ресурсів, наданні відстрочки з платежів до Державного бюджету України із сум, на які поставлено матеріально-технічні ресурси, забезпеченні необхідними для виробництва ресурсами за регульованими цінами та ін. [11; 12; 13].

Заходи ефективного державного регулювання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників передбачає поліпшення матеріально-технічного сервісного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників. Спеціальним законодавчим актом, спрямованим на регулювання відносин в сфері матеріально-технічного сервісного обслуговування є Закон України «Про захист прав покупців сільськогосподарських машин» від 5 червня 2003 року.

З метою удосконалення державного регулювання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, усунення існуючих недоліків чинного законодавства, підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності суб'єктів аграрного підприємництва, доцільно розробити нормативно-правовий акт, який би визначив поняття, основні засади, принципи, мету, завдання, форми матеріально-технічного забезпечення суб'єктів аграрного підприємництва, органи та їх повноваження у цій сфері, а також містив би норми юридичної відповідальності. На сучасному етапі розвитку агропромислового виробництва це може бути Концепція про матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, яка має бути покладена в основу розвитку аграрного законодав-

ства щодо матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників.

Ефективність сільськогосподарського виробництва залежить не лише від кількості виробленої сільськогосподарської продукції, але й від того, за якою ціною вона буде реалізована. Соціальні, економічні, природно-кліматичні та інші особливості сільськогосподарського виробництва, виняткове значення та незамінність продукції сільського господарства у житті людини зумовлюють потребу у здійсненні державного регулювання ціноутворення в аграрному секторі економіки, основним принципом якого має бути забезпечення паритету інтересів виробників та споживачів сільськогосподарської продукції. В економічній літературі ціновий механізм, що обслуговує агропромислове виробництво, вважають вирішальним фактором формування продовольчого фонду, а звідси – вартості робочої сили, а також важливим рушієм грошового обігу. А тому підходи до ціноутворення на сільськогосподарську продукцію мають бути особливими, враховувати реальні можливості АПК, реагувати на будь-які зміни в ціновому механізмі [14, с. 192].

Політика ціноутворення є складовою частиною загальної економічної і соціальної політики України і спрямована на забезпечення: рівних економічних умов і стимулів для розвитку всіх форм власності, економічної самостійності підприємств, організацій і адміністративно-територіальних регіонів республіки; збалансованого ринку засобів виробництва, товарів і послуг; протидії монопольним тенденціям виготовлювачів продукції, товарів і послуг; об'єктивних співвідношень у цінах на промислову і сільськогосподарську продукцію, що забезпечує еквівалентність обміну; розширення сфери застосування вільних цін; підвищення якості продукції; соціальних гарантій в першу чергу для низькооплачуваних і малозабезпечених громадян, включаючи систему компенсаційних виплат у зв'язку із зростанням цін і тарифів;

створення необхідних економічних гарантій для виробників; орієнтації цін внутрішнього ринку на рівень світового ринку [15].

Одним із напрямків державної аграрної політики є утвердження конкурентоспроможності аграрного сектора через підвищення рівня професійно-кадрового забезпечення села. Тому реалізація цих стратегічних напрямків повною мірою залежить від кадрового потенціалу галузі, рівня підготовки фахівців, зайнятих на всіх ділянках аграрного виробництва [16, с. 22]. Однією з особливостей ефективності державного регулювання сільського господарства є посилення державного впливу на процеси формування кадрового потенціалу. Аграрна політика як система концептуально сформульованих намірів, цілей та завдань держави є базою для наступних ініціативних розробок законів та інших нормативно-правових актів, програм, дій державних органів, спрямованих на реалізацію цілей та завдань суспільства. Оскільки аграрна політика – продукт інтелектуальної діяльності, то її рівень, потенціал, адекватний часовим реаліям та інтересам суспільства, залежить, перш за все, від професійної підготовленості, моральних якостей тих осіб, які пов'язані з формуванням і реалізацією державної аграрної політики.

Враховуючи важливе значення та сучасний стан кадрового потенціалу агропромислового виробництва, кадрова політика в АПК має здійснюватись із застосуванням заходів державного стимулювання, оскільки «без висококваліфікованих національних кадрів неможливо подолати економічну кризу, зберегти незалежність, побудувати демократичну і правову державу та вийти на рівень високорозвинених країн. Це повною мірою стосується і професійної освіти, яка органічно пов'язана із суспільним виробництвом і забезпечує відтворення робітничого потенціалу держави та є одним із чинників підвищення продуктивності праці й забезпечення випуску конкурентоспроможної продукції» [17].

Список літератури:

1. Марченко С.І. Організаційно-правові питання товарного сільськогосподарського виробництва в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук // Світлана Іванівна Марченко; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2008.
2. Новий тлумачний словник української мови / за ред. В. Яременка, О. Сліпущо. – К.: Аконт. – 1999.
3. Попов В.К. Право и материальные интересы в межхозяйственной кооперации / Попов В.К. – Харьков. – 1983.
4. Масевич М.Г. Правовые вопросы материального стимулирования предприятий / Масевич М.Г., Покровский Б.В., Сулейманов М.К. – Алма-Ата. – 1972.
5. Шульга М.В. Стимулирующие гарантии земельных прав / Шульга Михаил Васильевич // Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. – Харьков: Фирма «Консум», 1998.
6. Даниленко О.В. Стимулирование охраны природы в народном хозяйстве: организационно-правовые проблемы / Даниленко О.В. – М., 1989.
7. Казьмин И.Ф. Законодательство о сельском хозяйстве и окружающей природной среде / Казьмин И.Ф., Панкратов И.Ф. // Проблемы совершенствования советского законодательства / под ред. И.С. Самощенко. – М.: Юрид. лит., 1977.
8. Нагребельный В.П. Организационно-правовые вопросы материально-технического снабжения / Нагребельный Володимир Петрович // Правовые вопросы деятельности производственных аграрно-промышленных объединений / З.А. Павлович, В.И. Семчик, В.П. Цемко [и др.] – К.: Наукова думка, 1983.
9. Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку: указ Президента України від 06 червня 2000 р. № 767/2000 // Урядовий кур'єр. – 2000.
10. Корнієнко Г.С. Правове регулювання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в умовах реформування АПК: автореф. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. 12.00.06 / Корнієнко Ганна Сергіївна. – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2005.
11. Про організацію виробництва вітчизняних засобів захисту рослин: постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2001 р. № 42 // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 28.

12. Про стан підготовки до збиральних робіт і формування державного контракту на закупівлю зерна у 1995 році: постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 1995 р. № 370 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
13. Про забезпечення сільськогосподарських товаровиробників матеріально-технічними та фінансовими ресурсами в 1999 році: постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 1998 р. № 1953 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
14. Хорунжий М.Й. Аграрна політика: навч. посіб. / Хорунжий Микола Йосипович. – К.: КНЕУ, 1998.
15. Про ціни та ціноутворення: закон України від 3 грудня 1990 р. № 507-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1990.
16. Латинін М.А. Державно-правове регулювання розвитку аграрного сектора економіки України / Латинін Микола Анатолійович: автореф. дисерт. на здобуття наук. ступ. доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Донецький державний університет управління Міністерства освіти і науки України. – Донецьк, 2007.
17. Соціальні аспекти під контролем Національної ради // Урядовий кур'єр. – 2002.

Ломакина И.Ю.

Белоцерковский национальный аграрный университет

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Аннотация

Необходимость в эффективности государственного регулирования сельского хозяйства обуславливается и тем, что государство несет ответственность за обеспечение нормальных социальных условий для своих граждан, за обеспечение граждан продовольствием и другими сельскохозяйственными товарами в достаточном количестве и соответствующего качества, в защиту прав и интересов производителей и потребителей продовольствия.

Ключевые слова: эффективность, государственное регулирование, сельскохозяйственное производство, поощрения, стимул, аграрный сектор.

Lomakina I.Yu.

Bila Tserkva National Agrarian University

EFFICIENCY OF STATE REGULATION OF AGRICULTURE

Summary

The need for the efficiency of state regulation of agriculture is conditioned by the fact that the state is responsible for ensuring the normal social conditions for its citizens, for providing citizens with foodstuffs and other agricultural products in sufficient quantity and quality, for the protection of the rights and interests of producers and consumers of food.

Keywords: efficiency, state regulation, agricultural production, incentive, incentive, agrarian sector.